

Наталія Коляда

доцент кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи та історії педагогіки
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ПІДГОТОВКА ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО РУХУ:

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Істинне новаторство у будь-якій справі, особливо у такій складній, як виховання, можливе лише на міцному науковому фундаменті, за умови критичного використання досвіду минулого, ознайомлення з яким убезпечує від зайвих захоплень та помилок, від відкриття давно відкритого, натомість забезпечує його прогностичність. Тому питання про наявність чи відсутність традицій дитячого руху в Україні є питанням про його статус як суб'єкта історичного творення. Як і будь-яке соціальне явище, у своєму розвитку він зазнавав трансформацій, переживав часи піднесення і занепаду. У контексті зазначеного набуває актуальності вивчення й аналіз розвитку дитячого руху в Україні від початку ХХ ст. до середини 30-х років ХХ ст. як нового засобу цільового соціального виховання підростаючого покоління, різнопланового соціально-педагогічного явища, основними ознаками якого були самодіяльність, певною мірою самоорганізованість і громадськість.

Одним із найбільш важливих завдань, над якими працювали науково-методичні установи – добір, підготовка та підвищення кваліфікації організаторів дитячого руху – як керівного, так і „низового” рівня (вожатих дитячих колективів, згодом – піонерських загонів). Якщо в перші роки ця проблема частково вирішувалася за рахунок піднесеного „бойового духу” комсомольця-виробничника та, частково, „комуністично спрямованого” колишнього скаут-майстра, то згодом цього стало замало – дитяча організація потребувала організатора (бажано комсомольця чи комуніста) – політично грамотного, освіченого (а рівень освіти переважної більшості тогочасних дитрухівців був досить низький), який володів би основами дитячого комуністичного руху, педагогічної майстерності та вмів співпрацювати з дітьми [6, с. 242].

Особливого значення надавалося ретельному *добору керівних працівників дитячого руху*, про що йшлося, у цілому ряді постанов різного рівня. Насамперед наголошувалося на тому, що керівні кадри мають бути політично грамотними та мати деякі педагогічні знання. У зв'язку з цим було розроблено критерії добору керівних кадрів дитячого комуністичного руху. Зокрема, у рішенні пленуму ЦК ЛКСМУ (квітень 1923 р.) зверталася увага на пролетарське соціальне становище, високий політичний рівень та обов'язковість членства у відповідних бюро комсомолу дитрухівських керівників окружного і районного масштабу [5]. Саме у процесі ретельного відбору та висунення керівних працівників дитячого руху виникла потреба створення вже згадуваних координуючих керівних центрів – Центрального та регіональних Бюро дитячого комуністичного руху.

З розвитком дитячого руху, а також у зв'язку з новим адміністративним поділом території України більшої ваги набуло завдання оптимізації роботи з *добору керівників піонерії окружного масштабу*. Так, під час обстеження стану дитячого комуністичного руху було виявлено цілий ряд недоліків у доборі керівних кадрів, зокрема – слабкий партійний склад, „плинність кадрів”, неуважне ставлення до кадрового складу тощо [3, арк. 2]. За підсумками цієї перевірки 23 вересня 1925 р. було видано постанову ЦК КП(б)У, в якій говорилося про перегляд складу керівників (шляхом висунення на цю роботу комсомольців з великим комсомольським стажем) та „переміщення” керівників окружного і районного масштабу тільки з дозволу ЦБ КДР. В наступних документах проголошувався курс на „партизацію” керівних кадрів (Резолюція Пленуму ЦК ЛКСМУ з питання про дитячий рух від 12 листопада 1925 р.) [2, с. 119].

Проблема *добору „низових” кадрів* (вожатих піонерських загонів) у перші роки створення піонерської організації вирішувалася шляхом висунення осередками КСМУ політично грамотних комсомольців, які виявляли бажання працювати з дітьми. Швидке зростання дитячого комуністичного руху привело до різкого збільшення кількості вожатих. Якщо до осені 1923 р. в Україні налічувалося 700 „прикріплених” до дитячих осередків комсомольців

(тобто „прикріплених” вожатих), до липня 1924 р. – 1 000, то на початок 1926 р. їх було 6 463 [5]. Проте такий кількісний стрибок негативно позначився на так званому якісному складі вожатих, під яким в той час розуміли, насамперед, політичний рівень та стаж комсомольської або піонерської роботи.

Важливе питання у системі кадрового забезпечення дитячого руху – *підготовка організаторів дитячого руху* різного рівня.

Підготовка керівних кадрів дитячого комуністичного руху губернського і окружного масштабу здійснювалася на курсах (центральных та республіканських). Перші Центральні курси, за рішенням Центрального Бюро юних піонерів за участю Наркомосу і Головсоцвиху, відкрилися 10 грудня 1924 р. в Москві і працювали до 1 березня 1925 р. Їх метою була підготовка обласних і губернських працівників дитячого руху. На курсах навчалися 143 особи 28 національностей. 58 % слухачів були робітниками, 10 % – селяни, 0,8 % – учні, решта – службовці. Програма курсів складалася з 5 циклів: піонерського, суспільно-політичного, педагогічного, освітнього, фізкультурно-гігієнічного. Лекції читали Н. Крупська, М. Крупеніна, О. Бем, Е. Теремякіна та ін. Перших випускників курсів розподілили в губернії та області як організаторів та керівників диткомруху [1, с. 356]. Разом з представниками інших республік на цих курсах навчалися і керівники піонерської організації України.

За прикладом центральных курсів у 1924–1925 рр. ЦБ КДР України двічі на рік провів республіканські курси, залучивши до навчання 120 працівників окружного і районного масштабу. Відповідно до Циркуляру №125 „Про організацію Центральних курсів працівників КДР” тривалістю 3 місяці до курсантів (усього 60 осіб) ставилися такі вимоги: дворічний комсомольський стаж (для тих, хто вже працював у галузі дитячого руху – 1 рік); 2-га категорія політперевірки; соціальний статус – робітник або селянин; членство або кандидатство у партії [8, арк. 6, 12]. Програма навчання мала як теоретичну складову (проблеми визначення цілей, насущних завдань піонерського руху), так і практичну (важливе місце відводилося практичним питанням організації роботи в піонерському загоні).

Питання про необхідність поліпшення якості *підготовки „низових” кадрів* (вожатих) було одним із найбільш важливих серед дитрухівської проблематики. Так, однією з найгостріших проблем піонерруху XIV з’їзд ВКП(б) (18–31 грудня 1925 р.) назвав проблему „...підготовки кваліфікованого вожатого, грамотного не лише політично, але хоч би елементарно грамотного і в медичному і в педагогічному відношеннях” [6, с. 242].

У перші роки створення піонерської організації (коли ще не були визначені стаціонарні форми навчання дитрухівських кадрів) особливою популярністю та частотою вирізнялася така форма, як *наради* – республіканські, губернські, окружні і обласні. Основна мета їхньої діяльності полягала в обміні досвідом роботи керівників дитячого руху і піонервожатих, а також проведенні оперативного інструктажу піонерських працівників. Так, тільки упродовж 1924–1930 рр. було проведено 7 республіканських нарад, на кожній з яких відбувався живий обмін думками про становище на місцях, давалися вказівки щодо поліпшення роботи з комуністичного виховання дітей і т.п. [5].

Подібним чином працювали губернські та окружні наради, які згодом вони перетворилися на форми підвищення кваліфікації вожатих.

Загалом аналіз джерел дослідження дає змогу виокремити такі *форми підготовки та підвищення кваліфікації „низових” кадрів* (вожатих), характерних для 2 етапу розвитку дитячого руху (друга половина 1922 р. – 1925 р.): курси-з’їзди губернського, окружного і районного масштабу (короткотермінові та довготермінові); семінари і гуртки, районні конференції, наради (особливо використовувалися для навчання вожатих сільських загонів), інструкторські групи тощо.

Такі перші форми підготовки та підвищення кваліфікації вожатих піонерських загонів поряд із позитивом мали і недоліки, а саме: відрив на тривалий час від основного місця роботи вожатих-„виробничників” (Вожатий-„виробничник” – комсомолец, працівник підприємства (фабрики чи заводу), при якому створювалися дитячі загани); значна віддаленість районних нарад від місця проживання вожатих сільських загонів; недостатнє опрацювання

питань з педагогіки та медицини та ін. Тому практика спонукала до пошуку нових, більш досконалих форм підготовки організаторів дитячого руху.

Важливим напрямом підготовки дитрухівських кадрів стала підготовка майбутніх учителів – студентів педагогічних навчальних закладів до проведення піонерської роботи. Першим кроком у цьому напрямі стало включення до навчального плану факультетів соціального виховання (затверджений ще в 1921 р.) питань з організації дитячого колективу в межах вивчення курсу „Методика соцвиху” [4, с. 41]. До наступного навчального плану (ухваленого II Всеукраїнською педагогічною конференцією в липні 1923 р. та затвердженого колегією Головпрофосу 17 листопада 1923 р.) було введено навчальну дисципліну „Дитячий рух та неорганізоване дитинство”. Відповідно до навчального плану, ухваленого III Всеукраїнською педагогічною конференцією в жовтні 1924 р., до педагогічного циклу увійшов курс „Педагогіка колективу, дитячий рух” (3-й рік навчання) [4, с. 46, 53].

У 1924 р. до програм курсової перепідготовки вчителів (одно-двомісячні курси) було включено питання піонерського руху та екскурсії до загонів [9, с. 65–67]. Наступним кроком стало введення вже з 1 курсу до програм вищих педагогічних навчальних закладів і педагогічних технікумів спеціального курсу (відповідно до рішення оргбюро ЦК КП(б) від 4 серпня 1924 р.). На виконання означеного рішення в Україні в кінці 1924 р. з ініціативи комсомолу республіки для студентів педагогічних ВНЗ Києва і Катеринослава було запроваджено нову дисципліну під назвою „Дитячий комуністичний рух” [8, арк. 8].

Вже через рік ЦБ юних піонерів розробило програми і вказівки про вивчення піонерського циклу в педагогічних інститутах і технікумах. Поряд з теоретичною підготовкою з комдитруху майбутні учителі проходили своєрідну практику в піонерзагонах. Крім цього, з метою обговорення досвіду створювалися постійні спільні семінари студентів і вожатих, під час яких здійснювалося первинне узагальнення піонерської практики [7, с. 123].

Проте, як свідчать документальні дані, у залученні студентів педагогічних навчальних закладів до практики дитячого руху в перші роки

досить часто виникали конфліктні ситуації між студентами Інститутів народної освіти та комсомольцями, які вважали неприпустимою участь „непартійної” частини студентства у справах дитячого руху [8, арк. 8].

Список використаних джерел:

1. Детское движение : словарь-справочник. – изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2005. – 543 с.
2. Детское движение в резолюциях съездов : сборник резолюций и постановлений партийный, комсомольских, профессиональных и советских съездов и руководящих органов / сост. Ю. Самотой и А. Гурарий. – Х. : Юношеский сектор издательства „Пролетарий”, 1926. – 304 с.
3. Директивы ЦК ВЛКСМ, проекты постановлений ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии пионерорганизации, задачи комсомола в области работы среди детей в связи с ликвидацией кулачества в районах сплошной коллективизации // Центральный державний архів громадських об'єднань України, м. Київ, Ф. 7, оп. 1, спр. 40, 45 арк.
4. Зотін М. Педагогічна освіта на Україні. – Х. : Державне видавництво України, 1926. – 56 с.
5. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 407 с.
6. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – изд. 7-е, часть 2-я. – М. : Молодая гвардия, 1928. – 296 с.
7. Кудинов В. А. Большие заботы маленьких граждан / В. А. Кудинов ; предисл. А. Я. Лейкина. – М. : Мол. Гвардия, 1990. – 238 с.
8. Листування з відділами Наркомосу УСРР про організацію курсів для робітників комісій допомоги дітям, керівництво дитячим рухом та асигнування коштів на проведення II-ї Всеукраїнської наради по дитячому руху // Центральный державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ. – Ф. 166, оп. 1, спр. 715, 17 арк.
9. Порадник до перепідготовки робітників освіти / під редакцією Є.А. Равич-Щерби. Ухвалено Центральним методологічним комітетом Н.К.О. – Х. : „Червони й шлях”, 1924. – 64 с.